

XVII garren mendeko iru eskutitz

Gure arteko Literaturan izkiribu zaar gutti arkitzen ditugu euskeraz: beraz garrantzi aundikoak dira paper zaaren artean agertzen direan xerrenda bakanak, eta ezin ditugu bazterrera utzi. Emen argitaratzen ditugu XVII garren mendeko iru gutun, Azpeitiko serora edo moja batek eginak.

1622 garren urtean agitu zen prozesoa eta auzi bat, Iruñe-ko Apezpikutegi-ko Artxiboan gordetzen dena. Bertatik ikasten dugu Errezzillen bizi zen Mariana de Arzelluz andereñoa amodioetan zegoala Hernando de Loitia jaun batekin (Iruñekoa berez) eta Tolosan sendakin zegoanarekin.

Amodio oriek etzituen onesten andere gaiaren aitak; senar gaiak ekiten dio eta ebaso edo rapto bezalako bat gertatzen da, Auzitegiko sareetan sarturik, Mariana ori erdi-serora bezala zegoalakotz, Azpeitiko komentu batean serora zegoan Maria de Jesus bere izeba batekin.

Auzuk egertzen dira batzuen eta besteen arrazoia eta eken artean guk argitaratzen ditugun Maria de Jesus orren eskutitzak.

Milla zertzelada gertatzen dira eta azkenik ezkontzen omen dira maitaleak bake onean.

Gure Historia-lariek ba dute non xilatu argitasun geiago ateratzeko, eta personak norberetzeko, aipagarriak baldin ba lira. Leenbiziako bi eskutitzak argiago naiez, oraiko graphian ipintzen ditugu: bainan norbaitek itzulpen argiagoak, obeki esateko ipintze garbiagoak igortzen ba dizigu, bozik argitaratuko genituzke. Orretarako ere irugarrena uzten dugu irakurleen saioetara.

Gutunen euskara ezta ambatekoa, erratak ere baditu naski. Bizkai aldetikako verboen forma ezagun oriekin, Azpeiti aldekoa iduri du.

Lenengo eskutitza
Jesus M.⁴

dirala guregin, amen. çure bentura bada mendicuarequin ezcocea, igracia ecarri beça leen: guero gucioa ayta orri eraguingodiogu antonioc ta don martin, eta or perdicaen deban erretoreac: monja da estadu andiena; naybadeçu nic ezticuc eragoçico.. çuc ustedeçu monjac debela contentu gucia. aen artean ere bada çerbayt. çeure çeure ayta ory ondoena beratucodeçu, ondo esan eguiço beti. mu (?) iraglia dacarenean eraguingo diot badacar. bitartean aytaren esanac so friyacak paçienciarequin Jaungoicoaren amoreç. ezteu emen cer yibili medicuac. iragria datorrenean estuco degu ayta ory. badaquicu cer esaten dan gure artean. lenena bada guicon ondradua; bigarrena odol garbia, au danean ezta beste bearic. egun osteguna. çure Maria de Jesus.

Bigarren eskutitza
Jesus M.⁵

dala gurequin. nic uste deçu lecua dedala escribiçecoç. argatic yce esanion madalenchori eman mesede eguiñdigue ygaroçen dotoreac ta aytac ta arrebac: guciac modu onecoac ostegunean emetic ygaroçodira tolosara. dotoreac esan dit escribi deguiçudala curi: ala au eguiten det. çure carta reçibidu çebala; ez nabrabendasunic ycateagatic eztebala erançun. au da ondo pensatu; guichitan bitartekoac adiçea. orain paçienciarequin ygaro ycaçu. aurqui çarpela oretatic ate raco çera. egun astelena. çurea mari de Jesus.

Irugarren eskutitza
Jesus M.⁶

dirala gurequin, amen, carta bidaldo ninçunean esaten niçun aita jaun orrec cer esan didan: emen asco ygaro degu: nic esan diot, çuc monja nay deçula gaztigatu didaçula. esan dit; çatoçela egun baçuetan egotera. nic erançun diot; baçatoç ona ezçerala esse onetatik çeure biçian ateraco. au esan diodanean aserratu da; ea ynor daducan çuc bayçe besteric. nic esandiot; yralgria ondo probatua ecarriço debala dotoreac. au esan diodanean asida gayzqui esaten. nic esandiot eztebala dotoreac culparic; erregen alaba albaleu edoceynec nay leuqueala. esandit çuc deçula berac culpa: bayez esandiot. esandit; pagua eman dioçu. esandiot eztala orregati pagu gayztoric. begui-

taco sua gayzto dala amodioa; ychuadala, esandit: gaztiga deguiçudala nayz tebala monja: çeran bera orayn serbideçaçula ta yçeguioçu; ezçaytu soco (joco?), onegui deriçu antonioac diona, bada estuoda: çuc barriz euci eçynda baletor. orduçoç yralgria nay neuque; çuc ezconduta berori juangoliçayte; gure jaunac animaoi confridanac probeygazcal. aguindo serbiçen bioç osoac eguindodet. egun ostirala çurea María de Jesus.

Leenengo eskutitzta

Jesus Maria dirala gerekin, Amen.

Zure bentura ba da medikuarekin ezkontzea hiraglia ekarri beza leen; gero guzia aita orri eragingo diogu Antoniok ta don Martin eta or perdikatzen deban erretoreak.

Monja da estadu andiena; nai ba dezu, nik eztizut eragotziko. Zuk uste dezu monjak debela kontentu guzia; aen artean ere bada zerbaite.

Zeure aita ori ondoena beratuko dezu; ondo esan egiozu bat. Mu (?) iraglia dakarrenean eragingo diot, ba dakar; bitartean aitaren esanak sofri itzazu pazienziarekin Jaungoikoaren amorez.

Ezteu emen zer ibili medikuak. Hiraglia datorranean estuko degu aita ori. Badakizu zer esaten dan gure artean. Lenena bada gizon ondradua; bigarrena odol garbia. Au danean ezta beste bearrik.

Egun osteguna. Zure Maria de Jesus.

Bi garren eskutitzta

Jesus Maria dala gurekin. Nik, uste dezu lekua dedala eskribitzekotz. Argatik itze[z] esan nion Madalentxori emen mesede egin digue igarotzen Dotoreak ta aitak ta arrebak: guziak modu onekoak; osteguneán emetik igaroko dira Tolosara.

Dotoreak esan dit eskribi degizudala zuri; ala au egiten det; zure karta rezibidu zebala; ez nabarbendasunik izateagatik ez tebala erantzun. Au da ondo pensatu, gitxitan bitartekoak aditzea. Orain pazienziarekin igaro itzazu; aurki karzela orretatik aterako zera.

Egun astelena. Zurea María de Jesus.

Bizkai aldetikako *-deban, debela, gitxitan-* itzen gaiñera ohargari ere dira Nafarroa alderagokoak diruditen *-egun, [gaur] sofri, eskribi, gaztiga, serbi,* era laburtuak, eta *gaztigatu, edozeinek, juango lizaite, eskribizekotz.* Egun, gaur, Ondarrabiraiño joan bear da azken itz au entzuteko.

A. IRIGARAY